

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

Бережна С.В., Васильєва М.В., Микитюк В.О., Микитюк С.О.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
БЕЗПЕКА ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ В НАВКОЛИШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
МОДУЛЬ 1. ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ

Харків – 2021

УДК 351.862 (075.8)

Б40

Рецензенти:

Шульга А.М. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

Уваров Ю.В. - кандидат технічних наук, доцент, начальник науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту

Затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

протокол № 4 від 17.05.2021

Навчально-методичний посібник «Безпека існування людини в навколишньому середовищі. Модуль 1. Цивільний захист» для студентів педагогічних закладів вищої освіти / С.В.Бережна, М.В.Васильєва, В.О.Микитюк, С.О.Микитюк. – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2021. - 185 с.

Навчально-методичний посібник призначений для використання студентами з дисципліни Безпека існування людини в навколишньому середовищі – обов'язкової у навчальному плані підготовки здобувачів освітнього рівня бакалавр. Видання містить: конспект лекцій; комплекс необхідних матеріалів для проведення практичних (семінарських) занять; теми для самостійної роботи; тести для самоконтролю і самоперевірки знань; додатковий матеріал для підготовки до занять і організації самостійної роботи до модуля 1. Цивільний захист.

Для студентів вищих навчальних закладів педагогічного спрямування.

Видано за рахунок авторів

©Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
© Бережна С.В., Васильєва М.В.,
Микитюк В.О., Микитюк С.О.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I. Навчальна і робоча програми з навчальної дисципліни «Безпека існування людини в навколишньому середовищі. Модуль 1. Цивільний захист»	6
Навчальна програма Безпека існування людини в навколишньому середовищі. Модуль 1. Цивільний захист.	6
Робоча програма Безпека існування людини в навколишньому середовищі. Модуль 1. Цивільний захист.	16
Конспект лекцій. Цивільний захист	34
РОЗДІЛ II. КОНТРОЛЬ І ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	130
РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ І ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	133
3.1. Практичні (семінарські) заняття: питання для обговорення і завдання для виконання	133
3.2. Організація самостійної роботи студентів	145
3.3. Тести для самоконтролю і самоперевірки знань	142
РОЗДІЛ IV. Додатковий матеріал для підготовки до практичних занять і організації самостійної роботи студентів.	164
ВИСНОВКИ	182
ДОДАТКИ	183

ПЕРЕДМОВА

Розвиток високотехнологічного виробництва, глобальні кліматичні зміни призводять до підвищення рівня виникнення надзвичайних ситуацій. Такі обставини, з одного боку, вимагають від керівництва органів державного управління прийняття швидких і необхідних рішень щодо організації цивільного захисту, ліквідації наслідків і надання допомоги населенню у разі необхідності. З іншого, розповсюдження необхідних знань серед населення, які можуть врятувати життя кожному у разі виникнення надзвичайної ситуації. В таких умовах значно зростає роль інформаційного забезпечення населення. Необхідні знання щодо організації захисту населення, дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій у студентів формуються під час вивчення навчальної дисципліни «Безпека існування людини в навколишньому середовищі», у частині Цивільний захист, і дозволяє реалізувати громадянську, здоров'язбережувальну компетентності, як здатність активно, відповідально, ефективно реалізувати права та обов'язки; здатність студента застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій.

Структура вивчення дисципліни у частині Цивільний захист визначена державними вимогами відповідно до затвердженої в установленому порядку Типової програми «Цивільний захист» від 31.03.2011.

Метою дисципліни є формування у студентів здатності творчо мислити, вирішувати складні проблеми інноваційного характеру й приймати продуктивні рішення у сфері цивільного захисту, з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників, а також досягнень науково-технічного прогресу.

Основні положення з побудови та організації діяльності державної системи цивільного захисту її органів управління містить прийнятий у 2012 р. Кодекс цивільного захисту України, який встановив повноваження центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, обґрунтував основні принципи побудови

цивільного захисту й завдання Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) у цій сфері.

Навчально-методичний посібник містить нормативне забезпечення дисципліни (навчальну програму, робочу програму, опорний конспект лекцій), методичні рекомендації для студентів, які допоможуть організувати навчання з дисципліни (практичні заняття, самостійна робота і питання для самоперевірки). Посібник містить додатковий матеріал (витяги із законів, підзаконних актів), які необхідно використовувати для підготовки і відповіді на практичних заняттях.

Рекомендується наступний порядок підготовки до практичних занять в дистанційному режимі: - уважно вивчити і підготувати теоретичні питання до заняття; - опрацювати конспект лекцій та відповідний розділ посібника; - ознайомитися зі словником термінів; - уважно прочитати та опрацювати тексти законів і підзаконних актів необхідних для використання; - перевірити свої знання за допомогою питань для самоконтролю; - підготувати реферат (можна у вигляді відеопрезентації) із обраної теми.

**РОЗДІЛ І. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС БЕЗПЕКА
ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ В НАВКОЛИШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.
МОДУЛЬ 1. «ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ»**

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**КАФЕДРА СУСПІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН І МЕНЕДЖМЕНТУ
ОСВІТИ**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

**БЕЗПЕКА ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ В НАВКОЛИШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ**

1. Пояснювальна записка

Програма навчальної дисципліни Безпека існування людини в навколишньому середовищі. Цивільний захист складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр», галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта і враховуючи положення Типової програми «Цивільний захист» від 31.03.2011.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів здатності творчо мислити, вирішувати складні проблеми інноваційного характеру й приймати продуктивні рішення у сфері цивільного захисту (ЦЗ), з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників, а також досягнень науково-технічного прогресу.

Основними завданнями вивчення дисципліни є засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування НС, побудови моделей їхнього розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, захисту персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків. Освоївши програму навчальної дисципліни студенти повинні уміти вирішувати професійні завдання з урахуванням вимог ЦЗ та володіти наступними головними професійними компетенціями для забезпечення реалізації вказаних завдань.

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньої програми формуються **програмні компетентності:**

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів біології, психології, наук про освіту та про здоров'я і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього

процесу та створенням здоров'язбережувального освітнього простору на рівні базової середньої освіти.

ЗК 1. Базові загальні наукові знання в обсязі, який достатній для формування світогляду та здорового способу життя.

ЗК 2. Дотримання морально-етичних аспектів професійної діяльності і принципів доброчесності, здатності діяти соціально відповідально та свідомо, а також здатність забезпечити безпеку життєдіяльності та біобезпеку.

ЗК 8. Здатність організувати роботу, відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці; формувати навички безпечної поведінки та бережливого природокористування.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є властивості НС природного, техногенного і військового характеру і вплив їх небезпечних і шкідливих чинників на життєдіяльність населення, загальний стан територій і роботу об'єктів господарювання; - основи захисту об'єктів виробничого і соціального призначення від вражаючих чинників НС техногенного і природного характеру.

Передумови вивчення дисципліни оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення шкільних курсів «Основи БЖД», «Основи здоров'я», «Захист України».

Результати навчання за дисципліною

У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі мають досягнути таких **програмних результатів навчання:**

ПРН 1. Демонструвати базові знання про сутність загальних процесів і безпечних явищ; основних положень Конституції і Кодексу цивільного захисту.

ПРН 2. Знати правові терміни й поняття; склад потенційної та реальної джерельної бази, що містить факти та первинну інформацію про певні явища й процеси.

ПРН 3. Володіння методами критичного аналізу правової та іншої інформації, отриманої з різних джерел та ефективно використовувати її як доказову базу для власних висновків і концепцій.

ПРН 4. Знати і розуміти методологічні принципи аналізу правових і інших явищ у світовому цивілізаційному розвитку.

ПРН 5. Уміти самостійно знаходити необхідні джерела та іншу літературу для поповнення своїх теоретичних знань; розрізняти окремі положення різних видів надзвичайних ситуацій.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 1 кредит ЄКТС (30 годин). Навчальна дисципліна викладається в комплексі «Безпека існування людини в навколишньому середовищі» 5 кредитів ЄКТС (150 годин).

2. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Модуль 1. Цивільний захист

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Система цивільного захисту України

Основні засади державної політики у сфері цивільного захисту. Мета та основні принципи здійснення цивільного захисту. Керівництво та органи управління ЦЗ України. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). Повноваження суб'єктів забезпечення ЦЗ. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері ЦЗ. Права та обов'язки громадян України у сфері ЦЗ. Сили цивільного захисту України. Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту ДСНС. Сили цивільного захисту Міністерства інфраструктури України. Сили цивільного захисту Міністерства енергетики та вугільної промисловості України. Сили цивільного захисту

Міністерства охорони здоров'я України. Система екстреної допомоги населенню 112. Єдина державна система цивільного захисту (ЄДСЦЗ). Загальна характеристика законодавчої бази України з питань цивільного захисту. Міжнародні правові основи цивільного захисту та міжнародне співробітництво України з іншими державами в галузі ЦЗ.

Тема 2. Небезпеки, що можуть спричинити НС

Поняття та класифікація надзвичайних ситуацій. Небезпеки, що можуть спричинити надзвичайні ситуації природного характеру (на території України та за кордоном): тектонічні, геологічні, метеорологічні, гідрологічні небезпечні явища, природні пожежі, масові інфекційні захворювання людей, тварин і рослин, космічні небезпечні явища. Небезпеки, що можуть спричинити надзвичайні ситуації техногенного характеру (РНО, ХНО, ПНО та ВНО, транспортні аварії і катастрофи).

Тема 3. Характеристики зон радіоактивного, хімічного та біологічного зараження

Поняття, характеристика та класифікація зон радіоактивного зараження. Поняття та характеристика зони хімічного зараження; вплив метеорологічних умов на стан хімічного осередку зараження і стійкість НХР. Поняття та характеристика зони біологічного зараження; карантин та обсервація.

Змістовий модуль 2.

Тема 1. Надзвичайні ситуації соціального і воєнного характеру

НС соціального характеру: збройні напади, захоплення й утримування об'єктів державного значення (найважливіших і важливих державних об'єктів) або реальна загроза здійснення таких акцій; установлення вибухового пристрою у багатолюдному місці, установі (організації, підприємстві), житловому секторі транспорту; НС, пов'язані з нещасним випадком з людьми та інші.